

Les cartes autògrafes de Francesc Eiximenis*

SADURNÍ MARTÍ
Institut de Llengua i Cultura Catalanes (Secció F. Eiximenis)

Són comptades les ocasions en què la llengua d'un autor medieval ha pervingut sense el pòsit abocat per copistes, caixistes i un exèrcit de lectors benintencionats. Aleshores podem observar detalladament els seus usos de llengua i estil, i enfocar amb lupa els seus costums gràfics, la seva puntuació i la seva impaginació. En àmbit català, coneixem alguns pocs exemples d'escriptura autògrafa medieval: una anotació marginal de Ramon Llull, una carta autògrafa d'Arnau de Vilanova, el *Torsimany* de Lluís d'Averçó i algun altre exemple escadusser, com les dues cartes autògrafes de Francesc Eiximenis.¹ La present comunicació pretén establir una edició diplomàtica d'aquestes dues darreres cartes, com a treball preparatori per a un estudi paleogràfic i lingüístic d'aquests autògrafs.²

Les dues missives d'Eiximenis es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA, Autògrafs, II-A.8) i van adreçades al mateix destinatari en diferents moments: la primera és una carta llarga adreçada a l'infant Martí el

* Aquesta comunicació s'insereix en els treballs del grup de recerca DGES PB 98-0462, el qual està elaborant l'edició crítica de diverses obres de Francesc Eiximenis.

¹ Sobre aquests testimonis autògrafs, vegeu ara l'article de Gimeno Blay (2001), amb descripcions detallades i referències bibliogràfiques actualitzades. L'excel·lent article de Jacques Monfrin (1967) descriu els continguts de la biblioteca d'Eiximenis a partir de l'inventari postmortem dels béns de la seva cel·la. Entre els diversos ítems hi podem observar diversos plecs autògrafs de diverses obres eiximenianes que el notari identifica com «de la mà del mestre». Malauradament no s'ha trobat cap rastre d'aquests plecs.

² L'estudi de la seva llengua ja es reclamava —ja fa uns quants anys— en paraules Modest Prats i Pep Nadal: «És realment una llàstima la manca d'estudis sobre la llengua eiximenisiana perquè difícilment podríem trobar una font més rica d'informació ... La seva obra ens permetria entrar en un món lingüístic particularment ric, lluny de l'encotillament que significa moltes vegades la traducció dels clàssics» (Nadal/Prats 1986: 439-480). Potser la represa de l'edició de les Obres de Francesc Eiximenis (impulsades entre d'altres per Modest Prats) serà un bon moment per establir dades sobre la llengua i el lèxic del franciscà, que ha de constituir una aportació prou rellevant al coneixement de la llengua catalana medieval.

1392; la segona, més breu, va dirigida al ja rei Martí, el 1396. La primera carta és un bifoli escrit a fins al *recto* de la segona. El full desplegat amida 302 x 223 mm. Consta de 95 ratlles de text repartides en 19 paràgrafs de 3 o 4 línies de lletra minúscula. La segona carta és un full solt que amida 290 x 210 mm. S'hi observen filigranes. Té 25 ratlles de text. Totes dues cartes semblen els originals que el menoret va enviar a Martí (i per tant s'haurien conservat als registres privat del rei) i encara conserven els plegats originals i diverses marques interessants. A l'adreça de la primera s'hi llegeix: «Amonseyor lo duch / en cicilja»; a sota duu l'anotació (cancelleresca) «responsum est»; la segona, està adreçada «Al molt alt e poderos princep e seyor / Monseyor lo Rey», i s'hi llegeix amb dificultat l'anotació cancelleresca: «Magistri Francisci Eiximeni, sante francisco ... , expetiti a juratis e concilio valentie pro negocio adventus domini summi pontifici ad hanc terram. Datum perpiniiani xxvj marcij».

Aquestes cartes, tot i haver estat editades (i reproduïdes fotogràficament) diverses vegades, mai no havien estat editades des d'un punt de vista diplomàtic i acompanyades d'un aparat de transcripció exhaustiu.³ En la transcripció de les cartes segueixo escrupulosament les solucions gràfiques del documents i les seves unions i separacions de paraules. Indico entre parèntesis { } les lectures dubtoses, comentades a les notes, tot sovint degudes a forats o a fragments del text esborrats o de mal llegir. Dono ratllades les paraules que Eiximenis va cancel·lar en el text (generalment amb dues línies horitzontals), entre parèntesis angulars < > el text que Eiximenis va afegir a l'interlínia, i que indicava amb una invertida (^) a sota de la línia. S'indiquen amb punts les lletres il·legibles del tot. La lletra de Francesc Eiximenis és una cursiva documental típica de finals del s. XIV, i com a tal està farcida d'abreviatures. La primera carta té una escriptura minúscula, a voltes difícil de desxifrar, que contrasta amb l'espai abundant en blanc que s'ha deixat en el plec, i amb la netedat de la segona carta.⁴ En apèndix s'edita el text de les dues cartes aplicant-hi els criteris corrents a les Obres de Francesc Eiximenis, i es reconstrueixen entre corxets aquelles paraules totalment il·legibles en els autògrafs però deduïbles del context.

³ La primera carta va ser editada per Rubió i Lluch (1909, I: 399-403); la segona es troba transcrita, amb una reproducció fotogràfica, a Riquer (1984, II: 319).

⁴ Es poden veure reproduccions detallades de les dues cartes a la plana: www.udg.es/ilcc/narpan.htm.

Edició diplomàtica

I

[València, 15.7.1392]

- ¹ Molt alt p(ri)ncep eseyor / p(re)mesa deguda reu(ere)ncia ala u(ost)ra altea /
sapia la u(ost)ra saujea / q(ue) estam totz deça ab gra(n)
- ² {go}g ealeg(ri)a / oida lagracia emis(er)ico(r)dia q(ue) mjraculosame(n)t la
o(mn)ipote(n)cia de n(ost)ro seyor deu ha {o}brada en uos / car
- ³ siatz cert seyor / q(ue) v.... fet es estad. sola obra de deu / attes ço q(ue) fet
auetz / e attes u(ost)ro au(er) epod(e)r el(e)s alt(re)s co
- ⁴ sas n(e)cc(essari)as / e attesos los pasatggas d(e)ls alt(re)s ça prop pasatz
co(m) ~~sas~~ son estatz i(n)p(ro)sp(er)atz axi co(m) lo d(e)l duc de(n)jou
e d(e)l duc d(e)l encast.. / p(er) q(ue) resta q(ue) p(er)tal q(ue) aq(ue)ll
pod(e)r q(ui)us ha gujat nos pa(r)tescha d(e)uos ans uos fo(r)tifich eus
- ⁵ ferm / q(ue) uos molt m(e)s q(ue) daba(n)s siatz attes / al seu s(er)uey / e
adorar ~~les~~ lo pus souj(n) / epus deuotame(n)t e afer
- ⁶ justicia drete eneta ef(er)ma e(con)tinua atotz uost(re)s uasaylls /
nep(er)ho(m) d(e)l mo(n) fasat. r(e)s (contra) deu / eab ayta(n)t
- ⁷ uos sotz sus aemp(er)toste(m)ps
- ⁸ ¶It(em) seyor molt alt sapia la u(ost)ra reu(ere)ncia / q(ue) yous he
aesc(ri)ura d(e) n(e)cc(essi)tat ço q(ui)s seguex / ço es q(ue) uos ti(n)
- ⁹ guatz gra(n) gua(r)da sobra u(ost)ro fyll en sp(eci)al car axi m(e)s comanat /
ço es enson me(n)gar beura jaura / e en
- ¹⁰ pendra reu(ere)ncias que nosia tocat p(er) nagu / se(m)bla(n)t dich auos
ep(er) gra(n) causa / be q(ue) nous puxa nom(e)nar los
- ¹¹ factors / mas queus placia q(ue) toste(m)ps catala(n)s fasen en uos e en ell
aq(ue)st s(er)uey / ne for. els yam(e)s nous
- ¹² te(n)gatz p(er) segurs / euaga fora tot ho(m) q(ue) puxatz au(er) p(er)
sospitos enq(ui)na q(ue) man(er)a ¶ep(er) aço en sp(eci)al aco(r)de ab
la
- ¹³ seyora duquesa q(ue) p(re)gas ans q(ue) manas sens oir lo (contra)ri
alu(ost)ro car ebo(n) s(er)uidor en nicolau pugad(e)s q(ue) sens
- ¹⁴ tota dilacio anas auos / ~~ems~~ eus i(n)fo(r)mas sobra l(e)s ditas cosas ealt(re)s
moltas q(ue) el uos ha adir / axi co(m) aq(ue)ll
- ¹⁵ q(ui) sap tota exa t(er)ra p(er) exp(er)ie(n)cia / eus ha si(n)gular amor e
afeccio auos e atot ço q(ui) u(ost)ro es / e p...a fe seyor
- ¹⁶ no co(n)t(re)sta(n)t sa ep(ro)posit d(e) no nauegar daq(ui)aua(n)t / el
acc..ta los p(re)chs dela dita seyora sens tota

- ¹⁷ resiste(n)cia / ofire(n)t sa toste(m)ps atota cosa ael posibla p(er) la u(ost)ra
 honor eujda ac(re)xer ea(con)s(er)uar fo(r)t lib(er)alme(n)t
¹⁸ ¶It(em) seyor p(er) f(er)mar u(ost)ra seyoria / ep(er) ajustar uos mils abdeu
 uos placia / anar ab exa ge(n)t abtota u(er)itat g.acio
¹⁹ itat sens p(re)judici d(e) justicia / nagu noy p(re)na i(n)juria /
 sp(eci)alme(n)t en muyll(e)rs ne endonas acostad(e)s / ne enbe(n)s
²⁰ te(m)porals / axi abuos sia oit en sa justicia lo poch co(m) lo gra(n) / e
 r(e)gitz uos toste(m)ps p(er) fa(m)osos ...seyll(e)rs / ne ecle
²¹ siastichs tracten fetz c(ri)mi(n)als / ne siatz ne fasatz yam(e)s r(e)s aseyalat
 sens (con)seyll dome(n)s se(n)sats eteme(n)s deu
²² ¶It(em) seyor aue(m) totz gra(n) gog ca(n)t oim dir q(ue) auetz
 lib(er)alme(n)t remun(er)atz u(ost)ros s(er)uidos etotz nich han esc(ri)t
²³ fo(r)t longame(n)t agra(n) honor u(ost)ra / o seyor eco(m) sepeneden ara
 moltz co(m) no sen anaren abuos die(n)s los ecle
²⁴ siastichs q(ue) foren bisbas els seglars q(ue) foren richs home(n)s / egiten
 na sospirs fi(n)s alce. / o deus equa(n)s ni irien
²⁵ q(ue)ls sia dupta q(ue)ls agatz mest(er) ¶e encara abtot axo ueuretz
 q(ue) ni iran moltz
²⁶ ¶.t(em) seyor molt alt auetz feta obra maraueyllosa / e delaq(ua)l auetz
 guayat nom p(er)petual dela gran p(ro)f(er)ta
²⁷ q(ue) auetz feta alseyor rey p(er) pasar en sardeya / e auetz lo animat
 apasar / e p(er) occasio daço trob ya se
²⁸ go(n)s q(ue) og q(ue) li fa p(ro)f(er)ta de mj l eci(n)ccens bacinetz /
 gua(r)da.. açi qua(n)t hic ha q(ue) dir pe(n)sa(n)t lo s(er)uey poch que
 auem
²⁹ aut / ab ta(n)ta co(r)tesia q(ue) enseyatz alat(er)ra
³⁰ ¶It(em) seyor uos soplech q(ue) p(er)..l q(ue) u(ost)ro r(e)gime(n)t sia
 toste(m)ps p(ro)sp(er)at eq(ue) muyratz ueyll eab h(er)eu e en sa(n)itat
 d(e) u(ost)ra
³¹ p(er)sona q(ue) uos ap(re)s deu ho(n)rretz los p(re)latz els eclesiastichs
 ereligiosos eto..s l(e)s cosas de deu / ne sofiratz q(ue) si
³² podetz au(er) altra hostal q(ue) yam(e)s p(re)natz posada encasas
 r(e)ligiosas ne en esgleyas / nels tolgatz r(e)s d(e)l lur
³³ ne sofiratz q(ue) altra ho fassa / sobra ..o siadeu plau uos sc(ri)ure
 lo(n)game(n)t / ans he p(ro)posat d(e) acabar uos
³⁴ .. li... que(m) faes come(n)çar onsia posat lo r(e)gime(n)t reyal / eus
 soplich q(ue) fasatz t(re)ladar lo libra q(ue) he
³⁵ ordonat d(e) caualeria ebo(n) r(e)gime(n)t dela cosa publica / car tot ho
 faretz sc(ri)ure p(er) ce(n)t flori(n)s ep(er) meys

- ³⁶ uos eals u(ost)ros lu(m) egran di(rec)tori entotz u(ost)ros afers
- ³⁷ ¶Item seyor p(er)tal ca(n)t tot ho(m) cau leug(er)ame(n)t soplech ala
u(ost)ra altea / q(ue) u(ost)ros p(ecc)atz <e d(e)falime(n)s q(ua)ls
q(ue) sien> sien axi amagatz q(ue) ho(m) d(e)l mon
- ³⁸s sapia car aço p(ro)uocara uostro pobbla a au(er) uos engra(n)
reu(ere)ncia / elo (contra)ri i(n)dujria me(n)ysp(re)u q(ui) enson cas
- ³⁹ ... molt noura
- ⁴⁰ ¶It(em) seyor fa mest(er) p(er)la(n)t ab deguda reu(ere)ncia ... siatz
cle{m}e(n)t ...iados m(e)s q(ue) rigoros car cleme(n)cia ab
- ⁴¹ justicia fan fer(m) lo regna alp(ri)ncep / elo (contra)ri lo po(r)ta anore. /
nuylte(m)ps ho(m) cru.. p(ro)sp(er)a alafi sego(n)s q(ue) posa la
- ⁴² s(an)cta sc(ri)pt(ur)a
- ⁴³ ¶It(em) seyor deuetz eser toste(m)ps ab cara alegre / mas no molt rie(n)t /
mas be acuylle(n)t / car masa ...ra
- ⁴⁴ emasa p(er)lar .masa moura los uuyls elcap fan me(n)ysp(re)ar lo p(ri)ncep
/ el (contra)ri lo fa p(re)ar car es i(n)dici d(e)
- ⁴⁵ saujea / laq(ua)l ab co(m)posta aleg(ri)a fa lo p(ri)ncep amabbla p(er)
exces
- ⁴⁶ ¶It(em) seyor ço q(ue) dit agatz dit sia / es uer q(ue) ans queu ato(r)guetz
ho delib(er)etz be / car sobjrana honor efa
- ⁴⁷ ma p(ro)cura al p(ri)ncep ques preu d(e) sap(er)aula es(er)ua jurame(n)s
efe p(ro)mesa / esegura(n)ça dada / elo
- ⁴⁸ con.....s una del(e)s majors erros elegeas q(ui) puxen se eser enlo
p(ri)ncep
- ⁴⁹ It(em) seyor uos placia q(ue) siatz lib(er)al / car tot lo mo(n) seguex lo
seyor larch e gra(n) r(e)mun(er)ador efluig al auar
- ⁵⁰ m{e}(m)breus la p(er)aula ablaq(ua)l Alexa(n)dra guaya li(m)p(er)i
orie(n)tal / q(ui) era / mia sia la honor euostra la roba
- ⁵¹ no r(e)s me(n)ys emp(er)o esta be atot p(ri)ncep axi thesauritzar q(ue) no
ces fer gra(n) be als seus / e aga aq(ue)
- ⁵² r(e)co(r)rega ente(m)ps d(e) n(e)cc(essi)tat
- ⁵³ ¶It(em) seyor uos placia q(ue) tot estra(n)y sia abuos be r(e)hebut / e mal
nouell yam(e)s no us torp / car aq(ui)s p(ro)ua

- 54 fo(r)t la u(ir)tut d(e)l p(ri)ncep q(ui) deu pe(n)sar q(ue) tota noujta q(ua)l
 q(ue) sia dauala d(e) deu / q(ui) laleua aba(n)s
- 55 al pacie(n)t q(ue) atot altra
- 56 ¶It(em) seyor uos placia eser amador d(e) las co(mun)itatz e dela cosa
 publica / e d(e) no pe(n)dra guerra sens
- 57 lur co(n)se(n)time(n)t / elauo(r)s fo(r)çat / neyam(e)s uuyllatz entrar nefer
 entrar alt.a en bataylla si
- 58 p(er) pau podetz u(ost)ros fets t(er)menar / etoste(m)ps speretz uictoria d(e)
 deu ¶enola at(ri)buatz aaltra p(er) r(e)s
- 59 ¶It(em) seyor queus placia q(ue) yam(e)s ho(m) cruel no posetz en
 regime(n)t / ne susti(n)gatz tira(n)s ne res
- 60 q(ui) faur lus do / car tiran es la pus fera ecruel bestia q(ui) sia elmo(n) /
 lamo(r)t d(e)l q(ua)l es ujda d(e)l pobla
- 61 ¶It(em) seyor agatz p(er)sonas sta(n)s end(e)uocio q(ui) toste(m)ps
 p(re)guen deu p(er) uos / eno cauretz jam(e)s / siatz cert
- 62 seyor q(ue) oracio(n)s d(e) sa(n)tas p(er)sonas uos sostenen / eus han dada
 honor / en sp(eci)al ma d(e)ls
- 63 frar(e)s dela ual d(e) jh(es)u(crist) / epuys l(e)s d(e)ls frar(e)s d(e) se(n)t
 fra(n)cesch los q(ua)ls auetz oblidatz d(e) totz pu(n)s
- 64 deus uos ho p(er)do / dich uos en u(er)itat q(ue) en aq(ue)st co(n)ue(n)t sa
 fa tot jor(n) sp(eci)al oracio p(er) uos ep(er) lo se
- 65 yor Rey u(ost)ro fill ep(er) u(ost)ra expedicio r(e)gime(n)t ujda esaluacio /
 e es lo co(n)ue(n)t pobra car nos
- 66 no aue(m) rendas / edo(n)chs seyor tramatz al co(n)ue(n)t qualq(ue) poch
 d(e) fo(r)me(n)t o uns deu o ui(n)t flo
- 67 ri(n)s daq(ue)ls q(ue) deus uos ha datz / elauors cantare(m) ebalarem
 dauant jh(es)u(crist) ese(n)t fra(n)cesch ec(ri)darem
- 68 p(er) l(e)s tronas ujua ujua lo seyor duch d(e) cicilja
- 69 ¶It(em) seyor fa mest(er) queus (con)u(er)tiatz un poch ase(n)t fra(n)cesch
 q(ue) nol laxetz d(e) tots pu(n)s / ab pocha me
- 70 sio porietz fer una casa asogorb / p(er) q(ue) seyor placieus q(ue)ley fasatz
- 71 ¶It(em) seyor placieus d(e) au(er) m(e)mo{ri}a co(m) en Nicolau pugadas
 uos ha s(er)uit molt enlo pasat e ara en

- 72 lo p(re)se(n)t ed(e) gra(n) cor es(er)uira toste(m)ps / p(er) queus placia
q(ue)l r(e)gua(r){don}etz sego(n)s ques p(er)ta(n)y ala uostra
- 73 mag(n)ific(e)ncia / car fylla te ya gra(n) p(er) amaridar q(ui) espera la
u(ost)ra mis(er)ico(r)dia ¶axi mat(e)x auetz aq(ui)
- 74 ab ell mat(e)x altra bo(n) s(er)ujdor en math(e)u ujdall <d(e)> nobla cor
emuers tot u(ost)ro s(er)uey / lo q(ua)l pot obligar
- 75 lau(ost)ra seyoria p(er) atoste(m)ps ajuda(n)t lo en sos afers efae(n)tl.
mis(er)ico(r)dia / gra(n) amor seyor uos
- 76 han aq(ue)stz dos
- 77 ¶It(em) seyor laseyora duquesa es be sana p(er) gracia d(e) deu / ebe alegre
p(er) los bo(n)s nouels q(ue) totz dias
- 78 ou d(e) uos / eo(j)ra milo(r)s siadeu plau ¶seyor tenitz fer(m) en u(ost)ro cor
q(ue) lo u(ost)ro anar d(e) cicilia aalcu(n) gran
- 79 cap e aseyalat uj(n)dra abdeu / daço cre. q(ue) {m}olt nagatz ligit eoit /
p(er) q(ue) nomen cal pus sc(ri)ura.
- 80 ¶Yo seyor ma r(e)coma(n) hu(m)ilme(n)t toste(m)ps enla u(ost)ra gracia
em(er)ce ap(er)eyllat toste(m)ps als u(ost)ros manamens
- 81 destz jor(n)s faem gran solle(m)p(n)itat açi enla p(er) lau(ost)ra
ujctoria ehonor / e yo p(re)yque / etota lage(n)t
- 82 feu aq(ue)ll jor(n) gra(n) solle(m)p(n)itat <festa> e ab gra(n) aleg(ri)a / tot
ho(m) d(e)...ga (con)tinuame(n)t d(e) uos oir tot be emyllorame(n)t
- 83 enou(e)ll bo / car u(ost)ro be gl(or)ia es d(e) tota la nacio / e dela casa
darago sp(eci)alme(n)t ¶tot jor(n) seyor uos p(re)ch q(ue) siatz
- 84 entes engracias aaq(ue)ll q(ui) ta(n)ta gracia uos ha feta / e ap(re)s enlo
bo(n) r(e)gime(n)t / d(e)l pobla q(ue) nouelame(n)t
- 85 uos ha deus comanat ¶ep(er) dar gl(ori)a adeu / e auostra p(er)so(n)a ecasa
seg(ure)tat / uolrria fort q(ue) fa...z ley
- 86 nouela (contra) fetiyllers emetzjners / car he entes q(ue) aq(ui)s fan
te(r)riblas fetiyllas / p(re)ch jh(es)u(crist) q(ue) elsia
- 87 toste(m)ps en u(ost)ra gua(r)da / eus endreç eus salua p(er) sa m(er)ce /
seyor laseyora duquesa sacomana hu(m)il
- 88 me(n)t en u(ost)ra ~~gua(r)da~~ gracia / sapiatz seyor q(ue) uju axi co(m)
sep(er)ta(n)y d(e) dona excelle(n)t e sauja e de
- 89 muyll(e)r d(e) ta(n) gra(n) seyor / en molta honestat ebonea / ep(er) aytal
sefa tenir daua(n)t deu edauant
- 90 home(n)s ¶ya sabetz ses n(e)cc(essi)tatz / ajudatz la p(er) amor d(e)
n(ost)ro seyor axi co(m) son estame(n)t req(ue)r

⁹¹¶e man ma toste(m)ps la u(ost)ra seyoria / axi co(m) as(er)ujdor seu
sp(eci)al / dada en uale(n)cia / en ·XV· d(e) juliol

⁹²p(er)lo u(ost)ro hu(m)jl s(er)ujdor toste(m)ps en

⁹³jh(es)u(crist) saluador frar(e) f{ranc}esch

⁹⁴exjm(e)nis

II

[*València, 12.3.1396*]

¹Molt alt princep eseyor / sapia lauostra altea / q(ue) feyta als juratz e alco(n)

²seyll de la ciutat p(er) mosen ·p(ere)· dart(e)s molt altame(n)t la relacio
q(ue) uos seyor

³manauetz / els an enseyat sobra aço sag(u)ra afeccio euoler / esens dup

⁴ta queu faran p(er) gujsa / q(ue) uos naseretz molt co(n)te(n)t / es uer seyor
ques

⁵tenen fo(r)t p(er) tocatz ca(n)t lus auetz pres lur misagger ço es mis(er)
·p(ere)· d(e)s

⁶soler lo q(ua)l els an axi co(m) alu(m) lur e ap(ro)pia anjma / p(er) queus
placia seyor q(ue)l

⁷deljuretz d(e) p(re)se(n)t efer netz uost(re)s afers / seyor molt alt sien uos
acor

⁸uostres notablas ciutat eujlas / car ala fi / aq(ue)stas uos han atraura

⁹d(e)l fa(n)ch eama(n)tenir uostro estame(n)t / seyor grajtz molt a
jh(es)u(crist) q(ui)us fa

¹⁰aquesta t{an} gra(n) etan aseyalada honor laq(ua)l yam(e)s no feu anagu
d(e) uost(re)s

¹¹p(re)decesors / ço es q(ue) ..s aga.....apa d(e) uostra seyoria / chabita(n)t en
uostro

¹²regna / creetz me seyor q(ue) p(er) tot cert açi esta amagat gra(n) fet etan
gra(n)

¹³most.... glo..a ehonor eprof.t / q(ue) yames .o seria pe(n)sat / axi co(m) d(e)
p...

¹⁴en p... sa descobrira / ab la ajuda d(e) nostro seyor / placia seyor ala uos

¹⁵tra altea q(ue) la justicia d(e)l Regna uos {s}ia acor / car en aço esta la
uostra

¹⁶p(ro)sp(er)itat / ela uostra bona fama ela uostra saluacio / uageus seyor lo
cor

¹⁷seyor q(ue) deus d(e)l cel es aqu(e)ll q(ui) p(er) aço uosha fet Rey / eel es
aqu(e)ll q(ui)us ma(n)ten

- 18 eaq(ui) tot sol auetz en juy arespo(n)dra agudame(n)t d(e)l uostro
regime(n)t / (con)fiy
- 19 dela sua piatat q(ue) ell sera toste(m)ps abuos eus dara bo(n) co(n)seyll axi
co(m) la
- 20 uetz fò(r)t necessari / epuys uos salu..a p(er) la sua merce / hu(m)jlme(n)t
seyor
- 21 ma recoman enla uostra m(er)ce / ap.....t d(e) obeir toste(m)ps ala uostra
seyo
- 22 ria / en totz uost(re)s maname(n)s / dada en uale(n)cia lo jor(n) d(e) se(n)t
g(re)gori papa
- 23 (ser)ujdor hu(m)jl dela u(ost)ra altea
- 24 en jh(es)u(cris)t saluador. Frar(e)
- 25 fra(n)cesch exjmenis

Aparat de transcripció:

(I)

1 deça] no queda clar si està junt o separat 2 {go}g] pràcticament il·legible ; {o}brada] hi ha un
forat 3 v{o}stre] no es llegeix, però sembla una u ; estad{a}] forat 4 sēs] ratllat ; encast{re}]
esborrat completament ; nos] té la essa esborrada, però encara se'n veu l'ombra 5 lēs] ratllat 6
{dreta}] esborrat, però es veuen ombres i caps de lletra ; fasat{s}] la essa no es llegeix 7 sus] lectura
insegura 8 tingua{tz}] mig esborrat 9 men{y}ar] no queda clar si és una y o una g 10 pe{n}dra]
mig esborrat però legible 11 factors] la efa està esborrada ; fo{ra}] la a ha desaparegut en un forat
12 p{u}xatz] però hi ha espai per a una altra lletra; potser p{ui}xatz? 14 tota] la a és una ombra ;
ems] ratllat 15 p{er m}a] l'abreviatura de per es llegeix bé i del forat (restaurat) només se'n conserva
una a 16 sa] lectura insegura ; {antiquitat}] només tat es pot mig llegir ; acc{ep}ta] hi ha un forat
18 Item és una ombra ; g{r}aciositat] forat 20 {con}seyllers] forat 21 tracten] poc llegidor 22
Item] mig esborrat 23 ecle{siastichs}] poc llegidor 24 alce{l}] en un forat ; irien] la segona i duu
un accent, però no n'he observat cap més a les cartes 25 {sols}] esborrat i il·legible 26 {Item}] es
veu una ombra que no es pot identificar ; fe{t}a] sembla que hi hagi una altra lletra que no es llegeix
27 trob] podria haver-hi hagut una altra lletra al darrera, però està esborrada 28 guarda{tz}] forat ;
q{ue}] esborrat, però es llegeix 30 per{ta}] forat 31 eto{ta}s] forat 32 podetz] ombra 33 ne]
ombra ; {aç}o] forat, però es veu la cua de la ce trencada 34 {lo}] il·legible ; {li}bra] esborrat 35
ordonat] tèrbol, però segur 36 {e sera a}] ombres il·legibles 37 {Item}] il·legible ; e defalimens
quals que sien] addició a sobre de la línia; la crida és ^ i està situada a sota de la línia 38 {nol}s]
només s'arriba a llegir la essa 39 {pot}] només ombres 40 {que}] esborrat, però es veu
l'abreviatura superior de la q ; cle{m}ent] forat ; {e p}iados] hi ha un forat 41 anore{s}] forat ;
cru{el}] forat 43 {riu}ra] forat 44 {e}masa] forat 48 con{trari e}s] només es veu l'abreviatura⁹ ;
se] ratllat 50 m{em}breus] només es veu mbreus 57 força{t}] sembla una erra i no pas una te ;
alt{r}a] forat 58 terme{nar}] esborrat 62 o{ra}cions] esborrat però legible ; {per}sones] només es
veu el pal de la pe amb l'abreviatura ; {pens en les}] es pot arribar a llegir pens: hi havia una crida ^,
però s'ha esborrat l'addició superior 63 * hi ha un signe difícil

d'interpretar 65 uost{r}o] esborrada però legible 66 a{u}em] però sembla que la u duu una cua de te 67 ca{n}tarem] s'ha oblidat l'abreviatura 68 de] una mica esborrat 69 lax{et}z] esborrat però llegidor 71 memo{ri}a] esborrat 72 reguar{don}etz] esborrat, però s'arriba a veure l'ombra de la d 73 magnifi{ce}ncia] lectura insegura 74 de] afegit a l'interlínia; hi ha una crida ^ 75 ajudan{t}] lectura insegura, potser una r ; efaentl{i}] lectura insegura 79 cre{u}] esborrat; mol{t}] esborrat ; scriura{n}] sembla que s'hi pot veure l'abreviatura, però seria redundant 80 enl{a}] tèrbol 81 sollem{pnitat}] esborrat ; {ciutat}] no es llegeix res 82 sollempnitat] eliminat amb dues ratlles, a sobre de la línia, indicant-ho amb un reclam ^, hi ha corregit festa ; de{sit}ga] esborrat 83 bo] no és una lectura segura 85 fã{eset}z] esborrat 86 fet{iy}llers] no és una lectura segura 87 du{q}uesa] sembla una g 88 guarda] eliminat amb dues ratlles 93 f{ranc}esch] esborrat

(II)

5 des Soler] dez Soler ed. Riquer, però és llegeix clarament una essa llarga 10 {tan}] només s'hi veuen ombres i un forat 11 {vo}s]forat ; ag{ats lo p}apa] un forat impedeix de llegir la frase 12 {c}reetz {me} seyor {que}] lletres mig esborrades, però legibles ; açi] açi ed. Riquer, però el forat ha respectat la cedilla 13 most{ra de} glo{ri}a] lletres afectades per forats ; eprofi{t}] afectat per un forat 14 p{och}]forat 15 {s}ia]forat 16 u{o}stra]forat 17 seyor] eliminat amb dues ratlles 19 abu{os}]forat, però legible 20 salu{ar}a]forat ; aparellat] el forat només ha respectat ap{ot}, i a la p s'hi veu clarament l'abreviatura 21 apereyllats] aparellats ed. Riquer 22 manamens] manaments ed. Riquer.

Edició interpretativa (criteris de les *Obres de Francesc Eiximenis: OFE*)

I

[València, 15.7.1392]

¹Molt alt príncep e seyor,

premesa deguda reverència a la vostra altea, sàpia la vostra saviea que estam totz deçà ab gran ²gog e alegria, oïda la gràcia e misericòrdia que miraculosament la omnipotència de nostro seyor Déu ha obrada en vós. ³Car siatz cert, seyor, que v[ostre] fet és estada sola obra de Déu, attès ço que fet avetz e attès vostro aver e poder e les altres co⁴sas neccessàries, e attesos los pasatggas dels altres ça prop pasatz com són estatz inprosperatz, axí com lo del duc d'Enjou e del duc de Lencast[re]. Per què resta que, per tal que aquell poder qui us ha guiat no-s partescha de vós, ans vos fortifich e us ⁵ferm, que vós molt més que dabans siatz attès al seu servey e a·dorar-lo pus sovín e pus devotament, e a fer ⁶justícia drete e neta e ferma e contínua a totz vostres vasaylls; ne per hom del món fàsats res contra Déu, e ab aytant ⁷vós sótz sus a empertostemps.

⁸Item, seyor molt alt, sàpia la vostra reverència que yo de neccessitat ço qui's seguex, ço és que vós tin⁹guatz gran guarda sobra vostro fyll en special, car axí m'és comanat, ço és en son mengar, beura, jaura; e en ¹⁰pendra reverèncias, que no sia tocat per nagú. Semblant dich a vós, e per gran causa, bé que no us puxa nomenar los ¹¹factors, mas que us plàcia que tostemps catalans fassen en vós e en ell aquest servey, ne fora éls yamés no us ¹²tengatz per segurs; e vaga fora tot hom que puxatz aver per sospitós en quina que manera.

E per açò en special acordé ab la ¹³seyora duquesa que pregàs, ans que manàs sens oir lo contrari, al vostro car e bon servidor en Nicolau Pugades que sens ¹⁴tota dilació anàs a vós e us informàs sobra les ditas cosas e altres moltas que él vos ha a dir, axí com aquell ¹⁵qui sap tota exa terra per experiència e us ha singular amor e afecció, a vós e a tot ço qui vostro és. E per ma fe, seyor, ¹⁶no contrestant sa [*antiquitat*] e propòsit de no navegar d'aquí avant, él acceptà los prechs de la dita seyora sens tota ¹⁷resistència, ofïrent-sa tostemps a tota cosa a él posibla per la vostra honor e vida a créxer e a conservar fort liberalment.

¹⁸Item, seyor, per fermar vostra seyoria e per ajustar-vos mils ab Déu, vos plàcia anar ab exa gent ab tota veritat, g[r]acio¹⁹sitat, sens prejudici de justícia. Nagú no y prena injúria, specialment en muyllers ne en donas acostades ne en béns ²⁰temporals. Axí ab vós sia oït en sa justícia lo poch com lo gran, e regitz-vos tostemps per famosos [*con*]seyllers; ne ecle²¹siàstichs tracten fetz criminals, ne siatz ne fasatz yamés res aseyalat sens conseyll d'òmens sensats e temens Déu.

²²Item, seyor, avem totz gran gog cant oïm dir que avetz liberalment remuneratz vostros servidós, e totz n'ich han escrit ²³fort longament a gran honor vostra. O seyor, e com se peneden ara moltz com no se n'anaren ab vós, diens los ecle- ²⁴siàstichs que foren bisbas e-ls seglars que foren richs hòmens, e giten-na sospirs fins al ce[l]. O Déus, e quans n'i irien ²⁵[*sols*] que·ls sia dupta que·ls agatz mester! E encara, ab tot axò, veuretz que n'i iran moltz!

²⁶[*I*]tem, seyor molt alt, avetz feta obra maraveylosa e de la qual avetz guayat nom perpetual, de la gran proferta ²⁷que avetz feta al seyor rey per pasar en Sardeya; e avetz-lo animat a pasar, e per ocasió d'açò trob ya, se²⁸gons que og, que li fa proferta de mil-e-cinccens bacinetz. Guarda[*tz*] açí quant hic ha que dir pensant lo servey poch que avem ²⁹aüt, ab tanta cortesia que enseyatz a la terra.

³⁰Item, seyor, vos soplech que per [*ta*] que vostro regiment sia tostemps prosperat e que muyratz veyll e ab hereu e en sanitat de vostra

³¹persona, que vós, après Déu, honrretz los prelatz e·ls eclesiàstichs e religiosos e to[ta]s les cosas de Déu, ne sofiratz que, si ³²podetz aver altra hostel, que yamés prenatz posada en casas religiosas ne en esgleyas, ne·ls tolgatz res del lur ³³ne sofiratz que altra ho fassa. Sobra [aç]ò, si a Déu plau, vos scriuré longament, ans he proposat de acabar-vos ³⁴[lo] li[bra] que·m faés començar, on sia posat lo regiment reyal, e us soplich que fasatz treladar lo libra que he ³⁵ordonat de cavaleria e bon regiment de la cosa pública, car tot ho faretz scriure per cent florins e per meys, ³⁶[e serà a] vós e als vostros lum e gran directori en totz vostros afers.

³⁷Item, seyor, per tal cant tot hom cau leugerament, soplech a la vostra altea que vostros peccatz e defalimens, quals que sien, sien axí amagatz que hom del món ³⁸[no·l]s sàpia, car açò provocarà vostro pobbla a aver-vos en gran reverència, e lo contrari induïria menyspreu, qui en son cas ³⁹[pot] molt noutra.

⁴⁰Item, seyor, fa mester, parlant ab deguda reverència, [que] siatz clement [e pi]adós més que rigorós, car clemència ab ⁴¹justícia fan ferm lo regna al príncep, e lo contrari lo porta a no res: nuyltemps hom cru[el] prospera a la fi, segons que posa la ⁴²Sancta Scriptura.

⁴³Item, seyor, devetz éser tostemps ab cara alegre, mas no molt rient, mas bé acuyllent; car masa [riu]ra ⁴⁴e masa parlar e masa moura los uuyls e·l cap fan menysprear lo príncep; e·l contrari lo fa prear, car és indici de ⁴⁵saviea, la qual ab composta alegria fa lo príncep amabbla per excés.

⁴⁶Item, seyor, ço que dit agatz, dit sia. És ver que ans que u atorguetz, ho deliberetz bé, car sobirana honor e fa ⁴⁷ma procura al príncep que·s preu de sa peraula e serva juramens e fe promesa e segurança dada; e lo ⁴⁸con[trar]i és una de les majors errós e legeas qui puxen éser en lo príncep.

⁴⁹Item, seyor, vos plàcia que siatz liberal, car tot lo món seguex lo seyor larch e gran remunerador, e fuig a l'avar. ⁵⁰Membre-us la paraula ab la qual Alexandra guayà l'Imperi Oriental, qui era: *Mia sia la honor, e vostra la roba.* ⁵¹No res menys, emperò, està bé a tot príncep axí thesauritzar que no ces fer gran bé als seus e aga a què ⁵²recorrega en temps de neccessitat.

⁵³Item, seyor, vos plàcia que tot estrany sia ab vós bé rehebut; e mal novell yamés no us torp, car aquí·s prova ⁵⁴fort la virtut del príncep, qui deu pensar que tota novitat, qual que sia, davala de Déu, qui la leva abans ⁵⁵al pacient que a tot altra.

⁵⁶Item, seyor, vos plàcia éser amador de las comunitatz e de la cosa pública, e de no pendra guerra sens ⁵⁷lur consentiment. E lavors, forçat ne

yamés vuyllatz entrar ne fer entrar altra en bataylla, si ⁵⁸per pau podetz vostros fets termenar. E tostemps speretz victòria de Déu, e no la atribuatz a altra per res.

⁵⁹Item, seyor, que us plàcia que yamés hom cruel no posetz en regiment, ne sostingatz tirans ne res ⁶⁰qui favor lus dó, car tiran és la pus fera e cruel bèstia qui sia e'l món, la mort del qual és vida del pobla.

⁶¹Item, seyor, agatz personas stans en devoció qui tostemps pregunen Déu per vós, e no cauretz jamés. Siatz cert, ⁶²seyor, que oracions de santas personas vos sostenen e us han dada honor: en special ma [*pens en les*] dels ⁶³frases de la Val de Jhesucrist, e puys les dels frares de sent Francesch, los quals avetz oblidatz de totz puns, ⁶⁴Déus vos ho perdó. Dich-vos en veritat que en aquest convent sa fa tot jorn special oració per vós e per lo se⁶⁵yor rey, vostro fill, e per vostra expedició, regiment, vida e salvació, e és lo convent pobra, car nós ⁶⁶no avem rendas. E donchs, seyor, tramatz al convent qualche poch de forment o uns deu o vint flo⁶⁷rins d'aquels que Déus vos ha datz, e lavors cantarem e balarem davant Jhesucrist e sent Francesch, e cridarem ⁶⁸per les tronas: «Viva, viva lo seyor duch de Cicília!»

⁶⁹Item, seyor, fa mester que us convertiatz un poch a sent Francesch, que no'l laxetz de tots puns. Ab pocha me- ⁷⁰sió porietz fer una casa a Sogorb; per què, seyor, plàcie-us que le y fasatz. ⁷¹Item, seyor, plàcie-us de aver memòria com en Nicolau Pugadas vos ha servit molt en lo pasat e ara en ⁷²lo present, e de gran cor, e servirà tostemps. Per què us plàcia que'l reguardonetz segons que's pertany a la vostra ⁷³magnificència, car fylla té ya gran per amaridar qui espera la vostra misericòrdia. Axí matex avetz aquí ⁷⁴ab ell matex altra bon servidor en Matheu Vidall, de nobla cor emvers tot vostro servey, lo qual pot obligar ⁷⁵la vostra seyoria per a tostemps, ajudant-lo en sos afers e faent-li misericòrdia. Gran amor, seyor, vos ⁷⁶han aquestz dos.

⁷⁷Item, seyor, la seyora duquesa és bé sana per gràcia de Déu e bé alegre per los bons novels que totz dias ⁷⁸ou de vós; e oirà milors, si a Déu plau. Seyor, tenitz ferm en vostro cor que lo vostro anar de Cicília a alcun gran ⁷⁹cap e aseyalat vindrà ab Déu. D'açò creu que molt n'agatz ligit e oït, per què no me'n cal pus scriura'n.

⁸⁰Yo, seyor, ma recoman humilment tostemps en la vostra gràcia e mercè, apareyllat tostemps als vostros manaments. ⁸¹D'estz jorns faem gran sollempnitat açí en la [*ciutat*] per la vostra victòria e honor, e yo preyqué e tota la gent ⁸²fèu aquell jorn gran festa; e ab gran alegria tot hom de[*sit*]ga continuament de vós oir tot bé e myllorament ⁸³e novell bo,

car vostro bé glòria és de tota la nació, e de la casa d'Aragó specialment. Tot jorn, seyor, vos prech que siatz ⁸⁴entès en gràcias a aquell qui tanta gràcia vos ha feta, e après en lo bon regiment del pobla, que novelament ⁸⁵vos ha Déus comanat. E per dar glòria a Déu, e a vostra persona e casa seguretat, volrria fort que fa[éset]z ⁸⁶ley novela contra fetiyllers e metziners, car he entès que aquí:s fan terriblas fetiyllas. Prech Jhesucrist que Él sia ⁸⁷tostemps en vostra guarda, e us endreç e us salva per sa mercè. Seyor, la seyora duquesa s'acomana humil- ⁸⁸ment en vostra gràcia. Sapiatz, seyor, que viu axí com se pertany de dona excel·lent e sàvia e de ⁸⁹muyller de tan gran seyor, en molta honestat e bonea, e per aytal se fa tenir davant Déu e davant ⁹⁰hòmens. Ya sabetz ses neccessitatz: ajudatz-la, per amor de nostro Seyor, axí com son estament requer. ⁹¹E man-ma tostemps la vostra seyoria, axí com a servidor seu special.

Dada en València en ·XV· de juliol, ⁹²per lo vostro humil servidor, tostemps en ⁹³Jhesucrist salvador, frare Francesch ⁹⁴Eximenis.

II

¹Molt alt príncep e seyor,

sàpia la vostra altea que feyta als juratz e al con²seyll de la ciutat per mosèn Pere d'Artés molt altament la relació que vós, seyor, ³manàvetz, éls an enseyat sobra açò sagura afecció e voler, e sens dup⁴ta que u faran per guisa que vós na seretz molt content. És ver, seyor, que·s ⁵tenen fort per tocatz cant lus avetz pres lur misagger, ço és miser Pere des⁶Soler, lo qual éls an axí com a lum lur e a pròpia ànima. Per què us plàcia, seyor, que·l ⁷deliuretz de present, e fer-n'etz vostres afers. Seyor molt alt, sien-vos a cor ⁸vostres notablas ciutatz e vilas, car a la fi aquestas vos han a traura ⁹del fanch e a mantenir vostro estament.

Seyor, graïtz molt a Jhesucrist, qui us fa ¹⁰aquesta tan gran e tan aseyalada honor, la qual yamés no féu a nagú de vostres ¹¹predecessors, ço és que [vó]s aga[ts lo p]apa de vostra seyoria, e habitant en vostro ¹²regna. Creetz-me, seyor, que per tot cert açí està amagat gran fet, e tan gran ¹³most[ra] de glò[ri]a e honor e prof[i]t, que yamés [n]o seria pensat, axí com de p[och] ¹⁴en p[och] sa descobrirà, ab la ajuda de nostro Seyor.

Plàcia, seyor, a la vos¹⁵tra altea que la justícia del regna vos sia a cor, car en açò està la vostra ¹⁶prosperitat e la vostra bona fama e la vostra salvació. Vage-us, seyor, lo cor ¹⁷que Déus del cel és aquell qui per açò vos ha fet rey, e Él és aquell qui us mantén ¹⁸e a qui tot sol avetz en juý a respondra agudament del vostro regiment. Confiy ¹⁹de la sua piatat que

Ell serà tostemps ab vós e us darà bon conseyll, axí com l'a²⁰vetz fort necesari; e puy vos saly[ar]à per la sua mercè.

Humilment, seyor, ²¹ma recoman en la vostra mercè, ap[ereylla]t de obeir tostemps a la vostra seyo²²ria en totz vostres manamens.

Dada en València lo jorn de sent Gregori papa. ²³Servidor humil de la vostra altea, ²⁴en Jhesucrist salvador, frare ²⁵Francesch Eximenis.

Bibliografia

Gimeno Blay, Francisco M., «Produir llibres manuscrits catalans (s. XII-XV)», a *Literatura i cultura a la Corona d'Aragó. Actes del col·loqui de Girona, juliol de 2000*, Lola Badia, Miriam Cabré i Sadurní Martí, ed., Girona-Barcelona, 2001, en premsa.

Monfrin, Jacques, «La bibliothèque de Francesc Eiximenis (1409)», *Bibliothèque d'humanisme et renaissance*, 29 (1967), 447-487; reed. amb ampliacions a Daniel William, *Bibliothèques ecclésiastiques au temps de la papauté d'Avignon*, Paris, IRHT, I, 1980, 287-306. Cito de la darrera reed. a *Studia bibliographica*, Girona, 1991, 241-287).

Nadal, Josep M. i Modest Prats, *Història de la llengua catalana*, Barcelona, 1986.

Riquer, Martí de, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, 1984, 4 vols.

Rubió i Lluch, Antoni, *Documents per l'història de la cultura catalana migeval*, Barcelona, 1909-21, 2 vols.